

EGY KUDARC ANATÓMIÁJA

*A Kisfaludy Társaság 1845-ös vígeposzpályázatára beérkezett
négyes számú pályamű szerzőségéről*

Mint a cím is mutatja, szokatlan módon egy kudarcról szeretnék beszámolni, mégpedig egy már több mint két évtizede húzódó szakmai kudarcról. Persze azért arra titokban számítok, hogy a kudarcnak is lehet hasznos és használható tanulsága. Történt ugyanis, hogy amikor a nevetéskultúrával kapcsolatos kutatásaim során megnéztem az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában fellelhető, az 1845-ben a Kisfaludy Társaság által kiírt vígeposzpályázatra beküldött, kéziratban maradt anyagot, találtam egy érdekes szöveget, amely azóta sem hagy nyugodni (Kisfaludy Társaság pályaművei 1-162. köteg/doboz száma: 3.6). Szó szerint időről időre elővettem, vizsgáltam, még egy-egy szemináriumra is bevitettem, hátha lehetne vele valamit kezdeni.

Ismeretes, hogy erre a bizonyos vígeposzpályázatra írta Arany *Az elveszett alkotmány* című monumentális vígeposztát, és annak rendje s módja szerint meg is nyerte vele a pályázatot. Arany szövegét csak 1849-ben jelenteti meg a Kisfaludy Társaság évi rendes közlönyében. A beküldött pályázatokból még Vasvári Pál *A szerelmes bajnok* című műve jelent meg jóval a születése után, csak 1996-ban. Ugyanakkor az Akadémia kéziratok anyagában fellelhető még két mű (egyébként a pályázatra öt pályamunka érkezett összesen), az egyik címe *Bögösi uram*, a másiké pedig *A barlang szörnye*. Tudnivaló a pályázatról, hogy jelíges volt, a szerző nevét egy zárt, mellékelt boríték tartalmazta, amely viszont elégettetett, amennyiben a pályázat nem kapott díjat. Így aztán a fent említett két szöveg szerzőjének neve is a hamu martalékává lett. Azóta ezek a szövegek nem jelentek meg sehol, semmiféle tudás sincs róluk, vagyis Vasváriéval ellentétben nem azonosította senki a szerzőségüket.

Bevallom, az én érdeklődésemet *A barlang szörnye* keltette fel, amelyet egyébként mindhárom korabeli bíráló is kiemelt, vagyis érzékelték, hogy nem teljesen érdektelen a szöveg, szerzője pedig nincs minden tehetség híján. Erdélyi János így ír, miközben persze Arany művét tartja a legjobbknak: „Ha e pályairatok között épen sor szerint is nem az volna első melynek a jutalmat itélem, minden esetre fognék szólani valamennyiről. Most csak annyit, hogy ezen pályairatokban vannak meg legtisztábban és előlegesen mindazon kellékek, melyek eposzban megkívántatnak. Tárnya igen is a jelenből van véve, élethű festését látjuk benne a mai magyar életnek. Az elbeszélési modor benne a csodásra is kiterjed, míg a többi valamennyié, kivéve tán *A barlang szörnye*-t, csak a bohózat körben marad, így nem is emelkedik fel az eposi magasságra.” Stettner György pedig, meglátva benne valamiféle tehetséget megcsillanni, így értékelt: „S bár némelyike a fennebbi pályamunkáknak a keszületlenség vagy elhamarkodás, sőt rögtönzet kézzel fogható bélyegét hordozza, a génus félreismerhetetlen fölcillamlásai mellett (4. sz.)”. Valószínűleg Vörösmarty is *A barlang szörnyéről* beszél, amikor így ír: „Legköltőibb a négyes rímekben írt költemény (IV.), eszmékben gazdagabb s nem költőietlen a Rák Bende című (1.) [vagyis *Az elveszett alkotmány*], melyet, mint a többi között legtűrhetőbbet, jutalomra ajánlok.”

Az a helyzet, hogy amikor elolvastam *A barlang szörnyét*, azt gondoltam róla, hogy csakis Petőfi írhatta. E sejtésem csupán megérzésen alapult, mégpedig olyan szakaszok miatt, mint amilyenről rögtön a mű elején találkozunk:

*A' nap már magának sírűreget ása,
Meggzűnt az öregek végső vonítása,
Némán elkezdődik Álom országlása,
De fön volt 's ragyogott az éjnek lámpása.*

A későbbiekben is rendre visszaköszöttek olyan petőfies képek, mint amelyeket például az álomleírásnál olvashatunk:

*Mint egy könnyű felleg némán jött azalatt
A' leplezett Álom és tarka rajzokat
Csábító képeket hozott hóna alatt
S csak lassan haladott a' nagy teher miatt.*

*E képek példázzák az emberéletet
Kicsinben borzasztó s szép tüneményeket
Összesző Álommal a' tarka képzelet
S behímeznek tarkán egy kurta látteret.*

*Néha édenkertet mosolyogva festének
Néha sötétet, melly a' poklot éri meg
S boldog, boldogtalant váltva ijesztenek
Vagy tündérképekkel hajnalra keltének.*

*Engem is illy tündérképekkel hívának
Folytatására már elkezdett munkámnak
Képzetemnek élő színeket adának
Lefesthetésére Álom éjfiának*

*Oh ha majd a' lángzó felleget szép alkony
A' föld térségére barna éjleplelt von
Jój hozzám éjfia tündérszínben Álom
S ringass képzetekbe rózsás nyoszolyádon.*

*Akkor majd a' piros hajnal' hasadtára,
Áldva lesz, melly rám sűt fényes nap' sugára --
Jaj! de milly tárgyaknak tévedtem nyomára?
Visszatérek immár elhagyott munkámra*

A szöveg beleillik abba a stratégiába, amelyet Petőfi követ, amikor nagy elődje, Vörösmarty eposzírói praxisát parodizálja, illetve sajátítja ki és egyben alakítja át, ugyanis jól felismerhetők a klasszikus eposz Vörösmarty-féle változatának elemei a műben. Nem csupán a párducakagány emlegetéséről van szó, amit annak idején még Kazinczy is soknak talált Vörösmarty műveiben, hanem például a pokoljárás, vagyis a halállal való megküzdés elemei is emlékeztetnek Vörösmarty *A Délsziget* című kiséposzának bizonyos elemeire, amikor is Hadadúr megküzd Halálfiával. (A vígeposz jellegje egyenesen *A Délsziget* első két sora: „Nincs kedvem sem időm mindennapi dolgokat írni / Újat írok, nagyot is, kedvest is, rettenettest is.”)

Ennek kapcsán nem tudtam nem felidézni, hogy Vahot Imre még a *János vitéz* születése előtt egyenesen arról adott hírt lapjában, hogy Petőfi éppen egy *A pokol titkai* című eposzon dolgozik, amely vagy meg sem született, vagy elveszett. „Petőfi Sándor ismét nagyobb

kiterjedésü költeményt ir ezen sokat ígérő cím alatt: *A pokol titkai.*" (*Pesti Divatlap*, 1844. okt. 20.) Ugyanis *A barlang szörnyének* bizonyos passzusában bizony feltárulnak a pokol titkai, és a hősnek, „földrázó Dömsöd” vitéznek meg kell küzdeni a pokol lakóival.

*Dömsöd felé ezek némán sétálnak
És midőn már hozzá közelebb jutának
Az egyik megnyitván csontit ajakának
Borzasztón így dörge hangjait szavának:*

*„Híres Dömsöd vitéz! átkozom kezedet,
Még a' pokolban is hallottuk híredet
És hogy megláthatjuk híres személyedet
Alurnál elhagytuk vacsoránkat érted.*

*Éhesek is vagyunk, de ez semmit se tesz,
'S hogyha most egyszer a' vacsoránk elvesz
Alúr' reggelije annál izletesebb lesz,
Mellyre úgy reméljük, te is velünk eljössz!”*

*Igy szólott, de Dömsöd nem veszi tréfára,
„Pokolnak kölykei! – magát elkiáltja –
Nem megyek veletek, de Alurhoz mára
Még vissza küldelek tüstént vacsorára!”*

Mi van, ha ez maga a legendás *A pokol titkai*, vagy legalábbis annak bizonyos elemei, jutott eszembe a hagymázás ötlet.

Ráadásul már önmagában is gyanús volt, hogy a főhőst Dömsöd vitéznek hívják, amely névről tudni való, hogy kissé más alakban Jókai első, 1846-os *Hétköznapiok* című regényének főhősére, Dömsödi Góliát Péterre hajaz. Erről a névről a filológia úgy tudja, hogy Petőfi találta ki, vagy legalábbis volt köze hozzá, van egy nem autográf, 1847. december 12-én kelt levél, amelyet Petőfi ezen a néven írt alá. Jókai *Az én életem regényében* így ír a levélről: „A Petőfi-hagyaték között olvasható Petőfinek egy hozzám írt levele Dömsödi Góliáth Péter név alatt (a Hétköznapiok-ban regényhősöm neve)”.

Ráadásul Petőfi apja 1845. november 1-től Dömsödön kivett árendába egy mészárszéket, majd ide is költöztek Szalkszentmártonból. Tudjuk, hogy Petőfi 1845. július 19-én járt Dömsödön, ahogyan később több alkalommal is. Egy korábbi (1843-as vagy '44-es) dömsödi tartózkodásáról Várady Antalnak, akivel 1845 őszén együtt lakott Pesten, meg is jelent egy cikke 1874-ben *Petőfi Dömsödön* címmel. Közös együttlakásukról egy Váradi Antal néven publikáló, bár Weber Antalként született (1854–1923) író-költő Petőfi-életrajzában olvasható egy anekdota, miszerint

Petőfi Várady Antallal lakott együtt. Ebben a közös lakásban írta Petőfi számos költeményét. Mikor verseit komponálta, fel s alá járt a szobában, kezében egy talér, melyet minden lépésnél a magasba hajított. A fölöttük való lakásban valami vén kártyás lakott. Ez rendszeren éjjel után került haza, s olyankor elkezdett le- és feljárni, sokszor támoogó lépésekkel, mivelhogy részeg volt az istenadta. Hiába minden fifika, a járkáló vén lumpot nem lehetett leszoktatni a föl s alá való topogásról. Eszébe jut azonban Petőfinek egy jó ekszpediens. Váradynek volt egy hegedűje, amelyet éjjel, ahányszor hazajött a vén kártyás, Petőfi mindig elővétette Váradyval s addig hegedültetett vele, míg a kártyás káromkodva le nem feküdt.

Ebben az ellenőrizhetetlen anekdotában én persze meglátni véltem *A barlang szörnye* egy állandó jelzőjének ihletforrását, mégpedig a „földrázó” kifejezését, amely a döngő léptű Dömsöd vitéz eposzi jelzője a műben:

*Té Reid oh nagy föld vaj mitül rengenek?
Sötét barlangidat földrengés rázta meg?
Nem! ezek hatalmas, földrázó lépések
Földrázó léptei nagy Dömsöd vitéznek!*

*Dömsöd vitéz, a' kit híttak földrázónak
Kemény lépéseért, melyre visszaszólnak
A' völgyek, s' barlangok tompa választ adnak
Sőt a' távol bérczek tőle megriadnak*

Remélem, érti már a kedves olvasó, hogy az örület miként hatalmasodott el lépésről lépésre a filológuson, és egy hipotézis miként keríti hatalmába egy jámbor irodalomtörténész agyát, hiszen éppen erről akar szólni ez az írás.

Amúgy is érdekelt, hogy Petőfi miért nem pályázott soha azokra a Kisfaludy Társaság által kiírt pályázatokra, amelyekre például Arany két alkalommal is. Holott mintha csak neki lettek volna kiírva. Illetve az a gyanúm, hogy nem neki, hanem *miatta* lettek kiírva, ugyanis Petőfi megjelenése a negyvenes évek közepének irodalmában olyan kérdésekre irányította a figyelmet, mint például mi is a népiesség, amelyre 1844-ben írt ki szépműtani pályázatot a Társaság, vagy éppen itt a vígeposz műfajának kérdése, amelyet sejtésem szerint éppen *A helység kalapácsát* kísérő kritikai botrány provokált ki, de a *Toldit* eredményező népies tárgyú elbeszélő költeményre kiírt pályázat is olyan, mintha a *János vitéz* körüli viták tisztázása érdekében hirdették volna meg. Persze ebből következik a válasz is: Petőfi azért nem pályázott egyikre sem, mert már előbb megírta azokat a műveit, amelyek végső soron kiprovokálták a Kisfaludy Társaság pályázatait. (Ezek közül a Szécsi Mária alakjára kiírt 1847-es pályázat a kivétel, amely Petőfit is munkára sarkallta, ugyanakkor azt is tudjuk, hogy végül nem adta be a pályaművét.)

Szóval azt gondoltam, hogy Petőfi mégiscsak „vágott” egy művet a vígeposzpályázatra, és mivel nem nyert, így nem is foglalkozott vele többet, hiszen éppen ebben az időben érte a *Zöld Marci* című szindarabja visszautasítása miatti szegény, amely ellenfeleit gúnyolódó hírlapi támadásokra készítette: nyilván nem akart kockáztatni még egy kudarcot.

Ugyanakkor az a bökkenő, hogy a mű kézírása nem Petőfié, bár egyes elemei hasonlítanak rá. Persze ezt azzal láttam áthidalhatónak, hogy hiszen tudjuk, például a *Zöld Marcit* is egy Kardos István nevű szalkszentmártoni tanító másolta le, éppen azért, hogy a bírálók ne ismerhessenek rá Petőfi keze írására. (Kardos több más Petőfi-mű másolója is volt.) Így felmerült, hogy *A barlang szörnyét* is Kardos írhatta le, ám mivel hozzáférhető Kardos kézírásáról fényképmásolat, egyértelműen látszik, hogy *A barlang szörnye* nem az ő keze munkája.

A kézírás látszik tehát a kulcsnak, így feltételeztem, hogy mi van, ha a fiatal Jókai kézírásáról van szó. Azt tudjuk, hogy Jókai *Zsidó fiú* című, szintén egy pályázatra írt darabját Petőfi másolta le, és az ő kézírásával adták be, ezért logikusnak tűnt, hogy ezúttal, hogy ne lehessen felismerni, Petőfi vígeposzát Jókai tisztázta le. (Annyit el lehet mondani a kéziratról, hogy nincs rajta javítás, vagyis nyilvánvalóan másolat, mégpedig gondos kalligráfiával leírt másolat. Amíg tartotta magát ez a teória, miszerint Jókai kézírásáról van szó, addig az is eszembe jutott, hogy mi van, ha együtt írták a szöveget, egy szakaszt Petőfi, egyet pedig Jókai, már csak a játék kedvéért is.) Csakhogy ez a teória is gyorsan

megdőlt, ábrándjaim pedig semmivé váltak, amikor több szakértőt is megkérdeztem arról, hogy vajon Jókai kézírása-e a szöveg, mire szinte (bár akadtak azért bizonytalankodók is, ezt meg kell mondanom) egyértelmű „nem” volt a válasz. (Mondanom sem kell, szerintem a fiatal Jókai kézírására is hajaz, de legalább annyira hasonlít Orlai Petrich Somáéra.)

Persze még ekkor sem adtam föl: a következő teóriám az volt, hogy mi van, ha Várady Antal másolta le Petőfi szövegét. A kézirat jobb felső sarkában szerepel, hogy „érk. 17. nov. 1845”, vagyis ez a dátum belefér Petőfi és Várady együttlakásának idejébe. Csak-hogy, amennyire ezt meg lehet állapítani egy a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei között őrzött kéziratos dokumentumból, amely történetesen éppen a Nemzeti Kör 1844. május 11-i gyűlésének jegyzőkönyve, amelynek a jegyzője Várady Antal volt, a lapon található legalább három kézírás egyike sem azonos a vígeposz kézírásával, vagyis, ha a jegyzőkönyv egyik kézírása Váradyé, akkor a vígeposzt nem ő másolta. (Ezúttal is köszönet a gyűjtemény igazgatójának, Tanászi Árpádnak, aki rendelkezésemre bocsátotta a dokumentumot.)

Ezzel elvileg vége is az összes hagymázás elképzelésemnek, már ami a mű Petőfinek való tulajdonítását illeti. Felelősen semmiképpen sem állítható, hogy *A barlang szörnyét* Petőfi írta volna. Ugyanakkor mégis érdeemesnek tartom arra, hogy itt közöljük az általam átírt szöveget, egyrészt mert történetileg így is érdekes, hiszen bővíti a magyar nyelvű vígeposzok korpuszát, másrészt pedig, ha másra nem is, de jó példa lehet legalább arra, hogy Petőfi milyen erős hatást gyakorolt már viszonylag hamar a magyar irodalomra. Harmadrészt titokban abban bízom, hogy a közlés alapján valakinek sikerül beazonosítani a szerzőt, ezért néhány oldal fényképmásolatot is mellékelünk a kéziratból. (Az átírás betűhív, vagyis meghagytam a szöveg helyesírási és egyéb következtelenségeit, például a „párduczkaczagány” a kéziratban hol egybe, hol külön van írva, az aposztrófok, különösen a sorkezdő s-ek esetén, hol ki vannak téve, hol nem, stb. Ahol nem vagy nem egyértelműen tudtam kiolvasni a kéziratot, ott szögletes zárójelben jeleztem a lehetséges olvasattal együtt.)

Szerelmey Miklós karikatúrája a *Márczius Tizenötödike* szerkesztőségéről.
A képen Petőfi és Pálffy Albert azonosítható be.